

Наші ювіляри



ПРОВІСНИК НЕШАБЛОННОЇ МУДРОСТІ

(З нагоди 60-річчя професора ФУРМАНА Анатолія Васильовича)

Оксана КОВАЛЬ, Андрій ГІРНЯК, Ірина РЕВАСЕВИЧ УДК 101.9 : 159.9.019 : 167/168

Oksana Koval, Andriy Girnyak, Iryna Revasevych
HARBINGER OF UNCONVENTIONAL WISDOM

*“Мудрий сильніший від сильного,
 а людина розумна – від повносилоого”*

(Соломон)

“Добро приречене бути мудрим”

(А. В. Фурман “Світовит”)

На життєвому шляху часом зустрічаються люди з потужним енергетичним зарядом, титанічним працелюбством, широким видночком ідей та неординарним талантом у різних

сферах діяльності. Кипуча енергія, закладена самою природою, перетворює їх життя на стрімкий водогін, який захоплює за собою всіх, хто так чи інакше пов'язаний з ними.

Такі творчі натури ніколи не сидять без діла і не можуть пасивно споглядати плин довколишнього життя. Навпаки, вони завжди постають активними реформаторами існуючої системи світобачення та опозиціонерами узвичаєного повсякдення. Завдяки своїй неймовірній ерудиції, проникливій інтуїції, винятковій правдивості і самовідданій працьовитості вони сміливо вносять у науковий простір модерні парадигми, оригінальні концепції і втілюють у життя довершені новаторські освітні технології, що викликають захоплення, а у декого й заздрість. Різносторонність діяльності і вдале зреалізування життєвих програм цих визначних постатей часто не піддаються звичному осягненню того, як одна особа може мисленево збагнути, методологічно переосмислити, креативно спроектувати й вчинково упередити шедеврально прорив у суєтній суспільній буденності.

Кожний життєвий ювілей такої непересічної особистості – це свято не лише для неї самої, а й для усіх, хто близько знайомий з нею, спілкується, співпрацює. Лютий цього року ознаменований ювілейною датою в житті невідомого *Науковця*, досвідченого *Вчителя*, високопрофесійного *Керівника*, *Сподвижника* істинної методології, незаперечного авторитету у вітчизняній соціогуманітаристиці, завжди проникливого й мудрого співрозмовника **Фурмана Анатолія Васильовича** – доктора психологічних наук, професора, академіка Академії наук вищої школи України, візитного професора Саскачеванського університету (Канада), директора науково-дослідницького інституту методології та освітології, завідувача кафедри психології та соціальної роботи юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету, члена Національної спілки журналістів України, головного редактора журналу “Психологія і суспільство” та методологічного альманаху “Вітакультурний млин”, очільника Тернопільського обласного осередку Соціологічної асоціації України та незмінного голови Правління ГО “Інтелектуальний штаб громадянського суспільства”.

Диригент науки, маестро освіти, майстер дефініцій, предтеча й укладач методологічних нот. Саме так характеризують Анатолія Васильовича колеги-однодумці й імениті наступники. А для більшості молодих adeptів наукової

школи він є тим “*perpetuum mobile*”, котрий випромінює шалену потугу та постійну готовність до генерування нових ідей. Для студентів він же постає *надійним маяком* у стихії сучасної науки та бездонним джерелом цікавих візій, котрі викликають захоплення й дивовижне бажання наслідувати все найкраще, що спонукає до нестримного руху й самовдосконалення. Відтак справа його життя є своєрідним камертоном і надсучасним еталоном уже для декількох поколінь представників національної інтелектуальної еліти.

Що ж стало визначальним чинником у самотворенні нашого ювіляра, закладанні міцних засад його професійного та непересічного особистісного фундаменту? Багатомірний дар майстра, народжений історичною Черкащиною, ось уже кілька десятиліть щедро і славно слугує психологічній науці. Та було б оманливо думати, що це визнання прийшло до нього зоряною доріжкою успіху. Власне, Шевченкове “Борітеся – поборете!” – його дороговказ.

Життєвий шлях Анатолія Васильовича бере свій початок у мальовничому селі Криві Коліна Тальнівського району на Черкащині, яке славиться своїми культурно-просвітницькими традиціями. Народився майбутній професор 6 лютого 1957 року в селянській родині з усталеними духовно-моральними орієнтирами. Після закінчення середньої школи він набуває майстерності у Корсунь-Шевченківському педагогічному училищі, а у 1976 році стає студентом загальнотехнічного факультету Київського педагогічного інституту імені О.М. Горького, котрий закінчує у 1980 році з відзнакою. Юний Анатолій водночас ґрунтовно займається спортивною гімнастиком (у 1975 році виконав норми першого розряду), веде активне громадське життя і розвиває риси вольового лідера-організатора. Професійний його злет розпочинається із посад учителя і заступника директора Жулянської середньої школи Києво-Святошинського району (1980–1985), потім старшого і провідного наукового співробітника НДІ психології МО України (1986–1993), а ще пізніше завідувача кафедри експериментальних систем освіти Державної академії керівних кадрів освіти МО України (м. Київ, 1994–1999).

У 1999 році А. В. Фурман переїжджає на Тернопілля, де продовжує активне громадське й наукове життя, і відтоді, за влучним вис-

ловом професора С. І. Болтівця, “психологічна столиця знаходиться саме в Тернополі”. З листопада 1999 року наш ювіляр очолює Інститут експериментальних систем освіти (нині – НДІ методології та освітології), а з серпня 2003 – кафедру психології та соціальної роботи (до вересня 2014 року – соціальної роботи) Тернопільського національного економічного університету, хоча й із невеликою перервою: у 2007–2008 роках обіймає посаду завідувача кафедри психології Кримського гуманітарного університету, місто Ялта (АР Крим). Окрім того, Анатолій Васильович знаний як співзасновник і член Політради Партії освітян України (1998–2004), член Координаційної ради і Голова осередку громадського об’єднання “Всеукраїнська соціальна Рада” в Тернопільській області (2004–2005).

За значні здобутки у царині вітчизняної освіти і науки професор А. В. Фурман нагороджений медаллю “Відмінник освіти України” (1997), Почесною грамотою МОН України (2006), нагрудним знаком “Відмінний прикордонник” (II ступеня) Державної прикордонної служби України (2006), Почесними грамотами МОН АР Крим (2008) та Управління освіти і науки Тернопільської ОДА (2016), Почесною відзнакою міського голови Тернополя (2013), є Лауреатом Загальнонаціональної громадської акції “Флагмани освіти і науки України” (2010) і володарем титулу “Науковець юридичного факультету ТНЕУ – 2016”.

Провідні теми його наукової творчості: психодідактична теорія навчальних проблемних ситуацій, експериментальна модель шкільної соціально-психологічної служби, психодіагностика інтелекту та особистості, теорія освітньої діяльності, вітакультурна методологія, інноваційна оргтехнологія модульно-розвивальної освіти, фундаментальний соціально-психологічний експеримент, психокультура української ментальності, психодідактика проектування навчально-книжкових комплексів, психософія гри, та особливо система професійного методологування.

У 1994 році Анатолій Васильович Фурман заснував наукову школу як дослідницький колектив, котрий реалізує авторську програму інноваційного розвитку національної системи освіти і соціогуманітарної науки засобами міждисциплінарного поєднання психологічних, соціологічних, педагогічних і методологічних

знань, а з 2003 – ще й як науково-освітню групу однодумців, котрі займаються професійним методологуванням.

Перша програма (1992–99 роки) самотужки науково-освітньої школи була тематично організована як взаємозалежне створення інноваційної системи модульно-розвивального навчання та започаткування фундаментального соціально-психологічного експерименту у школах України. Її виконання забезпечувалося багаторічною новаційно-дослідницькою діяльністю цілої когорти педагогічних колективів загальноосвітніх шкіл, очолюваних мудрими керівниками, більшість з яких і сьогодні продовжують нелегку справу фундаментального експериментування.

Основними тематико-змістовими сегментами *другої програми* (2000–07 роки) дослідницького колективу однодумців стала розробка теорії освітньої діяльності, вітакультурної методології, інноваційної оргтехнології модульно-розвивальної освіти, концепцій інноваційно-психологічного клімату і самотворення Я-концепції людини (О. Є. Фурман (Гуменюк)), освітології як синтетичної наукової дисципліни, завдяки чому відбулося істотне збагачення категорійного профілю школи новими авторськими категоріями і поняттями.

Третя програма (2008–2017 роки) істотно відрізняється від двох попередніх рівнем теоретизування, орієнтацією на посткласичний і постнекласичний типи філософування, а відтак характеризується надзвичайною логіко-змістовою складністю інноваційної методологічної роботи. Вона була оприлюднена у формі монографій проф. Фурмана А. В. “Ідея професійного методологування” (2008) та “Ідея і зміст професійного методологування” (2016). Її зреалізування становлять розробки суто методологічних напрямків обґрунтування: а) принципів і закономірностей категоріогенезу, у тому числі його найвищих продуктів – категорійних матриць; б) методологування як важливого каналу смислородження і водночас як способу та засобу рефлексивного опанування дослідником своїм динамічним полісмысловим потоком повсякдення; в) об’єкт-мислєдєльнїсної сфєри і засадничих концентрів ВК-методології; г) методології парадигмальних досліджень у соціогуманітарних науках, яка не лише переосмислює відому методологічну концепцію Томаса Куна, визначаючи її переваги та обмеження у сфері психосоціального пізнання, а й схарак-

теризує типи і класи парадигм, моделі і схеми багаторівневого уможливлення парадигмальних пошукувань; циклічно-вчинкового підходу, принципи і нормативи якого успішно застосовані до реконструкції науки як глобальної дослідницької програми, до творчого шляху Імре Лакатоша як всесвітньо відомого методолога науки, до гри як онтофеноменальної данності; е) концентрів та епістем ВК-методології і головне – (є) методології як окремого світу вітакультурно організованих мислення, діяльності, мислєдіяльності (МД) і професійного методологування (ПМ).

Проведені за ці роки авторські наукові школи, методологічні семінари і тренінги, дискурсивне узмістовлення яких знайшло відображення у журналі “Психологія і суспільство” (№ 31–36) та альманасі “Вітакультурний млин” (модулі 7–17), дали змогу різноаспектно і посегментно збагатити ідею професійного методологування принципами і підходами, моделями і концепціями, методами і способами, процедурами і засобами мислєдіяльності і мислєвчинення.

Візитівкою наукової школи А. В. Фурмана є фаховий теоретико-методологічний часопис “Психологія і суспільство”, що індексується наукометричними базами даних, а з 2000 року входить до переліку наукових фахових видань України, в котрих публікуються результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук у галузі філософських, психологічних та соціологічних наук. У 2011 журнал став дипломантом Всеукраїнської акції “Флагмани освіти і науки України”. Сьогодні за міжнародною рейтинговою шкалою він входить у п’ятдесятку кращих наукових журналів України. Філософія журналу центрована на продукуванні психодуховно збагаченого соціогуманітарного знання, котре, поєднуючи чисте мислення, дослідницьку діяльність і безперервну думку-комунікацію, щонайперше інтегрує упредметнення психології, соціології, дидактики, культурології у форматі методології-як-учення і методологування-як-практики. Сам журнал, як зазначають провідні науковці, змістовно перевершує те, чим захоплювалися психологи в минулому, а його посередництвом “Анатолій Фурман створює найпотужніші світоглядні засади непереможного духу Української нації в її борні з російським окупантом заради Життя і Свободи співвітчизників-українців”. З 2005 журнал

виходить із додатком “Вітакультурний млин”, що висвітлює зміст і форми роботи постійно діючого при авторській науковій школі методологічного семінару.

Геніальний учень легендарної проф. Л. М. Проколієнко (у 1983–1989 роках директор НДІ психології Міністерства освіти Української РСР) нині продовжує торований нею шлях у підготовці наукових кадрів. Зокрема, Анатолій Васильович є науковим керівником, який підготував 20 кандидатів наук, а саме 7 кандидатів педагогічних наук (С. Ю. Мариньчак, Б. Г. Скоморовський, В. В. Мельник, Л. В. Зазуліна, Т. В. Семенюк, В. О. Комісаров, Я. А. Костін) та 13 кандидатів психологічних наук (О. Є. Фурман (Гуменюк), Г. О. Горбань, М. Б. Бригадир, Л. З. Ребуха, А. Н. Гірняк, І. С. Ревасевич, Я. М. Бугерко, Т. Л. Надвигина, Н. Є. Ситнікова, А. А. Фурман, О. Я. Шаюк, У. В. Кирєєва, Г. С. Гірняк). У 2015 році успішно захищена докторська дисертація із психології О. Є. Фурман, а у 2016 за наукового консультування професора А. В. Фурмана – С. К. Шандруком.

Водночас вражає грандіозна тематична різноманітність та змістовність наукового доробку ювіляра (понад 420 наукових праць загальним обсягом 600 др. арк.). Зокрема, науковий арсенал цього вченого охоплює 18 монографій та 14 підручників і навчальних посібників, 56 брошур, 185 статей, 35 перекладів, більше сотні тез і дві поетичні збірки. Наведемо тематику найважливіших монографій та посібників: “Проблемні ситуації в навчанні” (1991), “Психодіагностика інтелекту в системі диференціації навчання” (1993), “Вступ до шкільної практичної психології” (1993), “Методологія проблемного навчання” (1993), “Принцип модульності в історії освіти” (у співавт. з В. О. Огнев’юком, 1995), “Педагогічне керівництво пошуковою пізнавальною активністю школярів” (у співавт. з Б. Г. Скоморовським, 1996), “Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення” (1997), “Психодіагностика особистісної адаптованості” (2000), “Психокультура української ментальності” (2002), “Теорія і практика розвивального підручника” (2004), “Психологія Я-концепції” (у співавт. з О. Є. Фурман, 2006), “Основи гендерної рівності” (у співавт. з Т. Л. Надвигиною, 2006), “Вступ до теорії освітньої діяльності” (2006), “Теорія і практика навчальних проблемних ситуацій: психолого-ди-

дактичний аспект” (2007 р.), “Ідея професійного методологування” (2008), “Психодидактична експертиза модульно-розвивальних підручників” (у співавт. з А. Н. Гірняком, 2009), “Психодидактика проектування навчально-книжкових комплексів для ВНЗ” (у співавт. з А. Н. Гірняком, Г. С. Гірняк, 2012), “Методологія парадигмальних досліджень у соціальній психології” (2013), “Сутність гри як учинення” (у співавт. із С. К. Шандруком, 2014), “Організаційно-діяльнісні ігри у вищій школі” (у співавт. із С. К. Шандруком, 2014), “Ідея і зміст професійного методологування” (2016). Окремої уваги заслуговують чотири томи унікальної на всесвітніх теренах філософської думки хрестоматії “Система сучасних методологій”, що побачила світ у 2015 році завдяки впорядкуванню, редагуванню і перекладам проф. А. В. Фурмана.

Про міжнародний авторитет науково-методологічної школи проф. Фурмана яскраво засвідчує нещодавня подія: наказом Верховного отамана МГО “Об’єднаної Ради Українського та зарубіжного козацтва” маршалом О. Левандо від 26.12.2016 року за № 32 створено Управління психології, Анатолія Васильовича призначено його Головним отаманом та присвоєно військово-козацьке звання ГЕНЕРАЛ-ПОЛКОВНИК.

Непересічність та неординарність особистості Майстра не обмежується лише науковою творчістю, адже він із 2001 року є членом Національної спілки журналістів України, митцем, який інтуїтивно вчувається в усі тонкощі рідного слова. Цей вроджений хист на снажив автора трепетно виплекати дві збірки ліричних віршів, які відкривають маловідому інтимно-особистісну грань його індивідуальності. Поезія зачаровує читачів своєю чуйністю, межевою відкритістю, метафоричною смислоємністю і високою духовністю.

Калейдоскопічна багатогранність постаті Анатолія Васильовича органічно об’єднана в єдину сув’язь колоритних рис його цілісної особистості, котра пронизана чітким маскулінними стрижнем. Останній згармонізовує

внутрішній світ цього волелюбця, однак прирікає його завжди бути самим собою у найрізноманітніших ситуаціях, у тому числі й таких, де більшість схильна пристосуватися до обставин.

*“А мій талант ще не заснув
І ворогам не зріксь на милість,
Він лише сенс в життя вдихнув
Й відкрив у думці вищу зрілість”.*
(А. Фурман)

Присвятивши власне життя “методології як мистецтву інтелектуальної боротьби” (О. П. Зінченко), Анатолій Васильович формулює своє життєве кредо – “не розчинитися в буденності, не йти відомою дорогою традиції, не втратити своє самобутнє духовне обличчя” задля перемоги “у незвіданій дорозі культуротворення, котра у людиноствердному форматі рівна бодай непомітному для загалу, але самоцінному подвигу”. Відтак уся професійна наукова діяльність професора А. В. Фурмана – “це не лише десятки прочитаних і переосмислених книг, публічні доповіді і проблемні дискусії, експериментальні процедури і майже постійно недосконалі авторські тексти. Це, звісно, й особливий спосіб самовідданого, внутрішньо напруженого і драматичного, життя, за якого всі мрії, помисли, переживання й таланти підпорядковані головному – відкриттю нових горизонтів наскрізь утаємниченої і в абсолюті недосяжної істини – про світ, людину, мислення, вічність”.

У народі говорять, що сила зерна – у його врожайності, а сила людини – в умінні працювати. Тож нехай Ваше життя, вельмишановний Анатолію Васильовичу, і надалі буде врожайним на благородну високість устремлінь, доброту й гуманність учинків та невтомну енергію до великих звершень. Наукова нива нехай колоситься численними учнями, а благодатна зоря Вашого таланту яскраво світить ще не одне десятиліття і надихає своєю величчю багато поколінь.

6 лютого 2017 року

Дорогий друже! Зараз Ти на вершині творчого злету. Твій талант розкривається багатьма гранями, попереду нові відкриття і тяжка робота. Тому бажаю, щоб у Тебе були сталеві м’язи, світла голова і підтримка небес на Твоєму шляху. Бажаю також, щоб сім’я і друзі завжди були поряд і наповнювали Твоє життя щастям. Обнімаю.

Академік Юрій Кузнецов